

Andrzej Baran

"Teologia modlitwy", S. Urbański, Warszawa 1999 : [recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 38/1, 233-237

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

S. Urbański, *Teologia modlitwy*, Warszawa 1999, ss. 372.

Człowiek nie potrafi żyć bez kultu, albowiem z natury jest bytem religijnym (por. KKK 44) i nieustannie poszukuje kontaktu z Absolutem. Jedną z przestrzeni spotkania, obcowania i jednoczenia się człowieka z Bogiem jest modlitwa. O modlitwie mówi się i pisze dużo ale nigdy dość, albowiem ilu modlących się ludzi, tyle rodzajów modlitwy. Do tego dochodzi pragnienie uczenia się modlitwy, pogłębiania jej i doskonalenia. W sercu każdego chrześcijanina rozbrzmiewają nieustannie słowa prośby Apostołów: „Panie, naucz nas modlić się” (Łk 11,1), albowiem modlitwa stanowi wykładnik autentyczności całego życia duchowego. Pojawiło się wielu nauczycieli i teoretyków modlitwy. Wychodzą oni naprzeciw poszukującym, ale oprócz naturalnego zapotrzebowania na modlitwę, można obecnie zauważyć niebezpieczeństwo synkretyzmu religijnego i manipulacyjnych metod medytacyjnych, które prowadzą do bałwochwalstwa i profanacji świętości w człowieku. Aby temu zapobiec ważne jest korzystanie z wiedzy i doświadczenia „zdrowych” katolickich teologów.

Taką prawowierną katolicką teologią modlitwy daje pozycja ks. S. Urbańskiego, która jest rzetelnym studium ascetyczno – mistycznym dwudziestolecia międzywojennego z uwzględnieniem szkoły zmartwychwstańczej. Autor dzieła jest profesorem zwyczajnym, pierwszym w Polsce doktorem habilitowanym z teologii duchowości (1989), twórcą polskiej szkoły duchowości; twórcą, organizatorem i kierownikiem Sekcji Teologii Duchowości ATK. Powołał pierwszą w Polsce Katedrę Mistyki Chrześcijańskiej. Dorobek naukowy Autora i Sekcji, którą kieruje jest imponujący. Ks. Prymas Kardynał Józef Glemp podczas Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej poświęconej 10-leciu Sekcji Teologii Duchowości ATK podkreślając sukcesy naukowe Sekcji nazwał ks. prof. dr hab. S. Urbańskiego i ks. prof. dr hab. W. Słomkę z KUL patriarchami teologii duchowości w Polsce. To zobowiązuje do jeszcze większego wysiłku.

Całość dzieła została, podzielona na dwie części. Pierwsza część stara się dać odpowiedź na fundamentalne pytania dotyczące fenomenu modlitwy, a więc pojęcie, obowiązek i znaczenie modlitwy. Zawiera trzy rozdziały, z których pierwszy poddaje szczegółowej analizie pojęcie modlitwy. Szukanie definicji modlitwy przez polskich autorów sięga swoimi korzeniami do Biblii, Ojców i Doktorów Kościoła. Definicja z natury jest czymś bardzo ogólnym, dlatego potrzebne jest szersze uzasadnienie aktu modlitewnego. Zważywszy na fakt, że modlitwa jest rzeczywistością dialogu między Bogiem i człowiekiem Autor słusznie poddaje analizie uzasadnienie modlitwy od strony Boga i od strony człowieka.

Modlitwa jest aktem osoby. Jej podmiot stanowi żywy, konkretny modlący się człowiek. Natura ludzka wyposażona jest w określone władze, które uczestniczą w modlitwie. Do tego dochodzi wpływ łaski, Ducha Świętego oraz cnót teologalnych na włą-

dze motoryczne w akcie modlitewnym. Modlitwa nie jest więc skutkiem jedynie naturalnych uzdolnień człowieka, ale w akcie modlitwy człowiek ma osiągnąć Boga i uczestniczyć za pośrednictwem Chrystusa w Jego wewnątrztrinitarnym życiu.

Św. Jakub Apostoł w prostych słowach przestrzega chrześcijan: „Modlicie się, a nie otrzymujecie, bo się źle modlicie, starając się jedynie o zaspokojenie swych żądz” (Jk 4,3). Stąd pytanie o skuteczność modlitwy jest zasadnicze. Autor analizując pozycje polskich teologów, omawia kolejno przedmiot modlitwy, przymioty modlitwy oraz samą jej skuteczność. Przedmiotem pierwszorzędym modlitwy jest chwała Boża. Człowiek jednak żyje nie tylko w odniesieniu wertykalnym, ale i horyzontalnym. Dlatego przedmiotem modlitwy oprócz chwały Bożej są również dary nadprzyrodzone, konieczne dla osiągnięcia zbawienia osobistego, jak i bliźnich. Osoba bliźniego jest szczególnie obecna w modlitwie chrześcijańskiej. Do osiągnięcia ostatecznego celu służą również dobra doczesne, o które trzeba prosić. Jest tu jednak warunek, a mianowicie prosić o nie, o ile nie przeszkadzą w osiągnięciu zbawienia wiecznego.

Odpowiedź na egzystencjalne pytanie o doskonałość modlitwy Autor stara się udzielić analizując przymioty modlitwy. Pokora, ufność, wytrwałość, cierpliwość to najczęściej powtarzające się wskazania, które łączy w sobie modlitwa w imię Jezusa Chrystusa. Przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie Bóg odbiera wszelką cześć i chwałę. Osoba Jezusa Chrystusa jest znakiem autentyczności i skuteczności modlitwy chrześcijańskiej.

Drugi rozdział pierwszej części traktujący o obowiązku modlitwy ma swoje źródło w zachęcie Jezusa, że Jego uczniowie „zawsze powinni się modlić i nie ustawać” (Łk 18,1). Obowiązek ten podejmowany jest ze względu na Boga, jako obowiązek religijny względem Boga, czyli wynikający z cnoty religijności. Obowiązek modlitwy podejmowany jest również ze względu na człowieka. Uwielbienie i dziękczynienie są moralnym oddźwiękiem ze strony człowieka uświadamiającego sobie otrzymane od Boga dobrodziejstwa. Obowiązek ten wynika również z prostej zasady sprawiedliwości.

Fakt wyposażenia natury człowieka w rozum sprawia, że akty i podejmowane działania mają określony cel. Trzeci rozdział omawianej pierwszej części eksponuje rolę i cele jakie są osiągane poprzez praktykowanie modlitwy w życiu religijnym i codziennym. Modlitwa jest w pierwszej kolejności środkiem uwielbienia Boga. Jest to wołanie do Boga, ponieważ człowiek Go potrzebuje i tylko On może mu skutecznie pomóc. Bóg daje proszącym, dlatego drugim celem i zadaniem modlitwy jest upraszanie łask, darów, wśród których jest ten najważniejszy – dar zbawienia. Modlitwa jest więc zdaniem Autora skutecznym środkiem zbawienia. Pragnieniem Boga jest, aby człowiek był święty (por. Kpł 19,2), miłosierny (por. Łk 6,36) i doskonały (por. Mt 5,48). Wśród wielu środków uświęcenia i doskonalenia człowieka modlitwa zajmuje miejsce szczególne. Dążenie do świętości i doskonałości bezpośrednio koresponduje z rozwojem życia duchowego, jak również przyczynia się do formowania dojrzałej osobowo-

ści człowieka. Modlitwa ma tu szczególne zadanie, albowiem uwrażliwia na sprawy duchowe, jest środkiem uduchowienia człowieka. Jej jakoś mówi o autentyczności życia duchowego. Jest ona również pomocą do zaspakajania wewnętrznych potrzeb człowieka. Samotność, cierpienie, trudności do doświadczenia, które nie są odosobnione. Poddanie się woli Bożej i prośba o pomoc czyni życie człowieka lżejszym, łagodzi te cierpienia a, nawet może przynieść radość wśród udręczeń.

W zasięgu modlitwy, jak to zostało wcześniej powiedziane, są również osoby i sprawy doczesne. Modlitwa bowiem nieodłącznie związana jest z życiem i działaniem człowieka. Wytwarza w człowieku postawę czynną, miłosierną, pobudza go do działania, domaga się gorliwego, starannego wypełnienia obowiązków. Przez fakt odniesienia wszystkiego do Boga samo życie staje się nieustanną modlitwą. Należy zwrócić tu uwagę na istotny cel, co podkreśla Autor, a mianowicie, że modlitwa jest nie tylko czynnikiem więzi duchowej, ale wytwarza więzi międzyludzkie. Wiara w dobroć Ojcostwa Boga zespała modlących się w jedną rodzinę. Zauważane i doświadczane obecnie zagrożenia szczególnie dla rodziny mogą być pokonywane – jak wskazuje Autor – dzięki modlitwie rodzinnej. Prowadzi ona bowiem do wytworzenia wzajemnej jedności, cierpliwości, wyrozumiałości i miłości.

W pierwszej części studium mającej charakter bardziej ogólny Autor nakreślił dość szeroką panoramę rzeczywistości modlitwy. Druga natomiast część ma charakter bardziej szczegółowy, dokonuje bowiem pewnej klasyfikacji modlitwy. Składa się z pięciu rozdziałów, z których pierwszy stara się wyjaśnić cztery podstawowe rodzaje modlitwy: chwalebna, dziękczynna, przebłagalna i prośby. Jest to rozwinięcie prawdy, że modlitwa podejmowana jest ze względu na Boga. Człowiek zdaje sobie sprawę z tego, że Bóg jest Panem i Stwórcą, dlatego będzie zwracał się do Niego z uwielbieniem. Fakt stworzenia i przygodności człowieka oraz poznanie Boga jako Ojca obdarzającego darami rodzi modlitwę dziękczynienia. W modlitwie człowiek wyraża nie tylko wdzięczność Bogu, ale uświadamia sobie swój grzeszny stan, który rodzi w nim żal i szczere pragnienie zadośćuczynienia Bogu za grzech. Pomaga mu w tym modlitwa przebłagalna. Świadomość ograniczonych możliwości człowieka rodzi potrzebę zanoszenia w modlitwie prośb do Boga, albowiem modlitwa wyjednuje to co jest konieczne do życia.

Prośby, dziękczynienie, przebłaganie i uwielbienie składane Bogu mają określoną formę zewnętrzną i wewnętrzną. W drugim rozdziale tej części Autor analizuje modlitwę ustną i myślną. Najbardziej prosta modlitwa ustna prowadzi do modlitwy myślanej czyli medytacyjnej. Medytacja składa się z szeregu elementów, ma określony przedmiot i cel. Realizacja celów medytacji zależy od wielu czynników i dyspozycji tj. rozumu, woli, wyobraźni, pamięci, uczucia. Medytacja ma również swój przedmiot, który jest różny i bezpośrednio zależy od miejsca na drodze rozwoju doskonałości człowieka modlącego się. Autor szczegółowo omawia tematy medytacji na drodze oczyszczenia, oświecenia i zjednoczenia. Człowiek modlący się napotyka na wielora-

kie trudności, które mają różne źródła. Autor analizuje te trudności i daje wskazania do ich pokonywania.

Medytacja, aby była owocna musi opierać się na metodzie, która ma cały szereg elementów składowych i przybiera również określoną formę. Autor analizując poszczególne metody i formy wydobywa trzy zasadnicze akty, które są obecne we wszystkich metodach, a mianowicie: adoracja, jednoczenie się z Chrystusem i współdziałanie.

Ks. prof. S. Urbanśki jest wybitnym znawcą mistyki. Trzeci i czwarty rozdział poświęcony jest modlitwie kontemplacyjnej. Autor rozpoczyna od analizy modlitwy uczuć i konfrontuje ją z innymi rodzajami modlitwy. Modlitwa ta przez niektórych teologów sytuowana jest między rozmyślaniem a kontemplacją nabytą. Inni teologowie pomijają ten rodzaj modlitwy. Jest ona ważna przez fakt, że jest jednym z aktów woli, przez które człowiek wyraża Bogu swoją miłość i pragnienie uwielbiania Go.

Autor zauważa, że najbardziej kontrowersyjna wśród teologów była kontemplacja nabyta, albowiem jedni (szczególnie tomiści) uważali, że przejście z modlitwy uczuć do kontemplacji wlanej dokonuje się bezpośrednio. Przedstawiciele szkoły karmelikańskiej utrzymywali odrębność kontemplacji nabytej i traktowali ją jako przygotowanie do kontemplacji wlanej. Studium Autora wokół myśli polskich teologów kieruje bardziej w stronę szkoły karmelikańskiej, jakkolwiek terminologia używana w odniesieniu do tej przestrzeni kontemplacji jest bardzo różnorodna.

Czwarty bardzo obszerny rozdział, który świadczy o kompetencji Autora w zakresie zagadnień modlitwy kontemplacyjnej i teologii życia mistycznego, porusza tematykę kontemplacji wlanej. Słowa mistyka czy kontemplacja rodzą u przeciętnego chrześcijanina skojarzenia z osobami egzaltowanymi i z nadzwyczajnymi zjawiskami. Myśli wydobyte przez Autora przeczą tym utożsamieniom, a wręcz przeciwnie, można mówić o powszechnym powołaniu do kontemplacji, do życia mistycznego. Jest to normalna droga rozwoju życia duchowego i warunek osiągnięcia doskonałości. Głębsze zrozumienie życia mistycznego jest możliwe po zapoznaniu się z samą terminologią jak i naturą kontemplacji wlanej. Dogłębna analiza poglądów poszczególnych autorów pozwala wyodrębnić stopnie kontemplacji. Polscy teologowie ogólnie wymieniają cztery stopnie kontemplacji, jedynie ks. Smolikowski opierając się na nauce Scaramelliego wycisza dwanaście stopni kontemplacji.

Ostatni, piąty rozdział drugiej części studium omawia problematykę modlitwy liturgicznej i pozaliturgicznej, wyodrębniając ich specyfikę. W ramach modlitwy liturgicznej szczególne miejsce zajmuje modlitwa brewiarzowa używana często zamiennie jako liturgiczna modlitwa Kościoła. Oprócz tego jest krótka wzmianka o modlitwie pozaliturgicznej: zarówno indywidualnej, jak i wspólnotowej.

Na końcu dzieła znajdujemy bardzo cenny zestaw literatury problemu zarówno polskiej, jak i obcojęzycznej. Zainteresuje ona parających się teologią duchowości jako dyscypliną naukową. Będzie pomocna wykładowcom tejże dyscypliny jak również

ojcom duchownym w Seminariach, spowiednikom, kierownikom duchowym, odpowiedzialnym za formację duchową zarówno w Zakonach jak i we różnorodnych grupach kościelnych. Pozycja ta może być swoistym podręcznikiem dla formacji duchowej zarówno świeckich jak i duchownych.

Czytelnik biorąc do ręki omawianą pozycję książkową otrzyma doskonale przedstawioną od strony teologicznej rzeczywistość modlitwy. Medytacyjne przestudiowanie tej pozycji pomoże zrozumieć wiele doświadczeń osobistych jakie spotykamy na modlitwie. Wiele z tych doświadczeń pozwoli nazwać po imieniu, przewidzieć co może spotkać w przyszłości. Studium pomoże odnaleźć siebie na drodze jednoczenia z Bogiem, poznać etap swojego osobistego rozwoju życia duchowego. Dzięki szczególnym umiejętnościom i wiedzy ks. prof. S. Urbąńskiego o pozycja o charakterze teoretycznym może stać się (powtórzmy to jeszcze raz) praktycznym podręcznikiem życia duchowego każdego chrześcijanina. Jest ona również promocją polskiej teologii, która dzięki zaangażowaniu Autora jest tak pieczołowicie odkrywana i propagowana.

Andrzej Baran OFM Cap

Mistyka drogą zjednoczenia z Bogiem, pr. zb., opr. merytoryczno-naukowe S. Urbąński, red. M. Szymuła, Warszawa 1999, ss. 311.

Na polskim rynku wydawniczym pojawia się coraz więcej książek posiadających w tytule słowo „Mistyka”. Wskazuje to na duże zainteresowanie jakim cieszą się zagadnienia związane z mistycznym doświadczeniem Boga. Rodzące się religijne potrzeby współczesnego człowieka wierzącego zyskały już określenie „przebudzenia mistycznego”. Wobec tych faktów truizmem byłoby przekonywanie, iż właściwe formowanie duchowej postawy chrześcijańskiej nie jest możliwe w oderwaniu od zagadnień związanych z życiem mistycznym. Niestety daje się zaobserwować wiele niepokojących zjawisk wynikających z mylnego pojmowania lub fałszywego rozumienia zagadnień mistyki. Współcześni chrześcijanie są narażeni na wiele fałszywych teorii i zachęceni do praktykowania obcych naszej religii praktyk mistyki Dalekiego Wschodu, jak również mistycyzmu wynikającego z mylnego rozumienia teorii mistyki chrześcijańskiej. Rodzi się więc potrzeba ukazania rzetelnych podstaw umożliwiających właściwe rozumienie mistyki chrześcijańskiej, poznania jej źródeł, głównych przedstawicieli oraz ukazania niebezpieczeństw mistyki fałszywej. Jednocześnie dla polskiego czytelnika może być interesujące rodzime doświadczenie życia mistycznego jak również poznanie co na temat mistyki mają do powiedzenia współcześni polscy teolodzy duchowości. Naprzeciw tym potrzebom wychodzi Wydawnictwo ATK publikując książkę pt.: „Mistyka drogą zjednoczenia z Bogiem”. Jest to kolejny tom w serii wydawniczej ATK „Mistyka Polska”. Obecny 6. tom studiów prezentuje dorobek naukowy